

SIBELIUS

VOCES INTIMAE

STRING QUARTETS 1890-1922

TEMPERA QUARTET

SIBELIUS, JOHAN (JEAN) CHRISTIAN JULIUS (1865-1957)

STRING QUARTETS – 1890-1922

1 ADAGIO IN D MINOR, JS 12 (1890) (Warner/Chappell Music Finland) 12'15

STRING QUARTET IN B FLAT MAJOR, Op. 4 (1890) (Warner/Chappell Music Finland) 29'42

2 I. *Allegro* 7'24

3 II. *Andante sostenuto* 7'57

4 III. *Presto* 5'23

5 IV. *Allegro* 8'40

STRING QUARTET IN D MINOR, 'VOCES INTIMAE', Op. 56 (1909) (Lienau) 29'48

6 I. *Andante – Allegro molto moderato* 5'53

7 II. *Vivace* 2'18

8 III. *Adagio di molto* 10'51

9 IV. *Allegretto (ma pesante)* 5'34

10 V. *Allegro* 4'57

STRING QUARTET IN D MINOR, 'VOCES INTIMAE': preliminary ending

11 V. *Allegro* [from *Risolto*, 8 bars before Fig. 11] (Manuscript/Lienau) WORLD PREMIÈRE RECORDING 0'32

12 ANDANTE FESTIVO, JS 34a (1922) (Warner/Chappell Music Finland) 5'11

TT: 78'50

TEMPERA QUARTET

LAURA VIKMAN *violin I* · SILVA KOSKELA *violin II*

TIILA KANGAS *viola* · ULLA LAMPELA *cello*

Jean Sibelius spent the academic year 1889-90 in Berlin. Socially this period was stimulating, but creatively it was a frustrating time. He had already completed composition studies at the Helsinki Music Institute under Martin Wegelius, but now he was subjected to a much more authoritarian régime as a pupil of Albert Becker. While in Berlin he only completed one composition of significance – the *Piano Quintet in G minor*, JS 159 – and it was not until he returned to Finland in the summer of 1890 that he could once more allow his artistry free rein.

The *Adagio in D minor*, JS 12, is essentially a set of variations and was written in the coastal resort of Loviisa after Sibelius's return from Berlin. Its serene main theme is in the slow 3/2 metre that he typically reserved for music of an exalted, dignified character. Some of the variations contain highly expressive music of the type that he later used in the theatre scores for *Ödlan* (*The Lizard*, 1909) and *Everyman* (1916). The *Adagio in D minor* remained unpublished during the composer's lifetime. The Sibelius scholar Kari Kilpeläinen, who spent many years cataloguing and analyzing all of the manuscripts donated by the Sibelius family in 1982 to Helsinki University Library, has suggested that the *Adagio* may have been planned as a slow movement for the *String Quartet in B flat major*, and points out the lack of a final climax as well as traces of rondo and sonata form within the variation structure.

Sibelius started work on his four-movement *String Quartet in B flat major*, Op. 4, his third work in this genre, before going to Berlin in 1889, but only finished it in September 1890 in Loviisa. Its gestation period was thus longer than that of most of his early works, and this is reflected by a certain stylistic incongruity. Some of the most attractive music in the piece maintains and develops the fresh, lyrical style characteristic of Sibelius's chamber music from the 1880s. This, however, is combined with a new-found seriousness and acerbity –

qualities that had admittedly found more potent expression a few months earlier in the *Piano Quintet*. There is little in the quartet that hints at the drudgery of Sibelius's student exercises for Becker, but neither can it be said to reflect the rich variety of music that he had heard in Berlin.

It is often assumed that Sibelius ranked the *String Quartet in B flat major* more highly than his other student works, simply because it bears an opus number. It should be remembered, however, that many works from his first period were assigned opus numbers in provisional lists, only to lose them when the definitive catalogue was compiled. At any rate the piece was never published during his lifetime; it appeared in print as recently as 1985.

By using pauses to separate the quartet's opening phrases from the rest of the first movement, Sibelius creates the illusion of a 'slow introduction' without any actual deviation from the *Allegro* tempo (a result he would achieve again, by more refined means, in the *Sixth Symphony*); not until we reach the more lyrical second subject does a slightly slower pulse assert itself. The music is vigorous, assertive and concentrated – an impression reinforced by the fact that Sibelius omits the exposition repeat that had featured in his earlier quartets and piano trios.

The main theme of the slow movement has traces of Finnish folk music but Sibelius soon introduces rhythmically complex *pizzicati* in the supporting parts; the textures become increasingly complex, and at times the music acquires a wild, almost demonic character. A long note from the first violin, like an 'invitation to the dance', begins the scherzo. This movement – which Sibelius subsequently transcribed for orchestral strings – has a rhythmic urgency and virtuosity reminiscent of the earlier *Scherzo in E minor* for violin, cello and piano four hands, JS165 (1887). The opening of the finale is a precursor of the corresponding place in the *Violin Concerto*, though in 4/4 rather than 3/4-time. An

undulating motif (related to the main theme of the first movement) plays a crucial role in this movement, and leads the work to its exquisitely calm and beautiful conclusion.

The *String Quartet in B flat major* was first performed on 13th October 1890 at a concert in the Helsinki Music Institute. A few days later the composer set off for Vienna where, as a pupil of Robert Fuchs and Karl Goldmark, he was to be instructed and inspired in equal measure. While there, he discovered the vast musical potential of the *Kalevala* (the Finnish national epic poem), thus beginning a wholly new chapter in his musical development.

The earliest sketches for the *String Quartet in D minor, 'Voces intimae'*, Op. 56, date from the turn of the century, but much of the actual composition was done in London in 1909. Sibelius arrived there in February and conducted *En saga* and *Finlandia* at the Queen's Hall with great success. His English friends (among them Henry Wood, Granville Bantock and Rosa Newmarch) worked hard to pamper him; he attended receptions in his honour where he was introduced to various members of the British aristocracy. But this period did not find Sibelius at his most gregarious. The previous year a tumour had been removed from his throat; he lived in fear of a recurrence and was thus – unwillingly – a non-drinker and non-smoker. And thus, when some of his songs were performed to the uncomprehending and rather fuddy-duddy members of London's Music Club, he gave Sir Arnold Bax 'the notion that he had never laughed in his life, and never could'. Sibelius put the finishing touches to *Voces intimae* in Berlin in April 1909. 'It is something that induces a smile even at the moment of death', he wrote to his wife Aino.

It was around 1909 that Sibelius's music started to assume a dark, unpromising, often introspective character. When working on the quartet, he had already started to sketch ideas that he would use as incidental music for Mikael

Lybeck's symbolist play *Ödlan*. Scored for a small string chamber ensemble, *Ödlan* is often overlooked, perhaps because the play itself has fallen into oblivion and the music does not really work as a concert item. Nonetheless, this intense score with its anguished, often nightmarish atmosphere clearly indicates the path that Sibelius was to follow both in *Voces intimae* and in other masterpieces over the coming years, culminating in the *Fourth Symphony* of 1911.

Thematically, *Voces intimae* is a tautly integrated work. The first movement is in sonata form – complete with a slow introduction, a meditative dialogue between first violin and cello, from which the main body of the movement grows organically. At times the rather measured pace lends the music a lyrical atmosphere, but the sense of direction and feeling of forward momentum are never lost. The brief second movement, a sort of mini-scherzo, follows without a break. Its thematic material is drawn almost exclusively from the first movement but is seen in a wholly different light: it is transformed into a mercurial flight of fancy that whisks us along at breakneck speed, ghostly and demonic by turns.

The third movement of the quartet has much in common with the *Fourth Symphony*. In scale, emotional range and thematic substance this movement closely resembles the slow movement of the symphony, though in fact its opening idea was drawn from a tiny unpublished *Adagio in E major* for piano, JS 13, written in 1907. In a copy of the score that he gave to his friend and patron Axel Carpelan, Sibelius wrote the words 'Voces intimae' above the three hushed E minor chords in bars 21-22, thereby providing the entire quartet with the name by which it is commonly known. The main scherzo is placed fourth, with a heavy rhythmic tread that rudely shatters the foregoing rêverie. What starts out as an earthy, pastoral dance soon grows in stature: Sibelian falling fifths, off-beat accents and motoric triplets alternate and combine with the simple opening theme in a richly inventive movement.

The finale has the same irrepressible energy and physical excitement as the earlier tone poem *Lemminkäinen's Return*. In this movement Sibelius reuses a motif from the *Overture in A minor* of 1902. Normally fastidious about avoiding quotations from his earlier works, he occasionally made an exception and 'rescued' valuable motifs if the source works had fallen into oblivion. In this case the *Overture* – which had been written in great haste to fill out the programme for the première of the *Second Symphony* – was unpublished and unlikely to be heard again. The fair copy of the manuscript has a different ending [bars 333-353] from the printed version – lighter-textured and rhythmically simpler – in which the tempo rises to *Presto* before a rather abrupt final flourish. Sibelius must have replaced the final pages during the summer of 1909, as the piece was published that September. *Voces intimae* was premièred in April 1910 at the Helsinki Music Institute, and the review in *Helsingin Sanomat* described it as 'one of the most brilliant works in its genre... wonderful and unusual'.

Sibelius's output for string quartet is rounded off by the brief *Andante festivo*, JS 34a. In 1922 he had been asked to write a 'festive cantata' to mark the 25th anniversary of a factory in Säynätsalo, near Jyväskylä, to be performed on 28th December of that year. Instead of writing a cantata, however, Sibelius produced this dignified and heartfelt piece for string quartet. It has been suggested that some of the musical material derives from sketches made in the early 1900s for an unfinished oratorio, *Marjatta*. In February 1929, when Sibelius's niece Rita was married at the German Church in Helsinki, *Andante festivo* was played by a double string quartet. Other student ensembles in Helsinki started to perform the piece, and almost ten years later, when the 73-year-old composer came out of retirement to conduct a live broadcast to the New York World Fair, he made an arrangement for orchestral strings and timpani.

© Andrew Barnett 2007

The **Tempera Quartet**, formed in 1997, has rapidly gained prominence as an outstanding ensemble in its native Finland. The ensemble has also been hailed elsewhere and for the 2000-01 season the quartet was selected for the 'Rising Stars' scheme of the European Concert Hall Organization. This resulted in successful début recitals at the Carnegie Hall in New York, the Wigmore Hall in London, the Musikverein in Vienna, the Concertgebouw in Amsterdam, the Palais des Beaux-Arts in Brussels, the Cité de la Musique in Paris, the Cologne Philharmonie and Symphony Hall, Birmingham. The Tempera Quartet has performed at most Finnish chamber music festivals – among them the Kuhmo, Helsinki, Turku and Naantali festivals – and the ensemble was nominated by the 'Finland Festivals' organization as Young Artist of the Year in 2001. The quartet has a busy international concert schedule, having toured throughout Europe, in Japan and the United Arab Emirates. From 2004 until 2007 the Tempera Quartet was responsible for the artistic direction of the Riihimäki Summer Concerts chamber music festival. The Tempera Quartet has had a broad musical education with studies at the Sibelius Academy in Helsinki, the Edsberg Music Institute in Sweden and the Royal College of Music in London where the players took their Master of Music degrees in chamber music studies in 2000. Their teachers have included Risto Fredriksson, Mats Zetterqvist, Simon Rowland-Jones and the Chilingirian Quartet. Apart from performing in the Tempera Quartet, Laura Vikman is third leader of the Finnish Radio Symphony Orchestra, Silva Koskela is a lecturer in violin at the Tampere conservatory, Tiila Kangas is assistant principal viola of the Lahti Symphony Orchestra, and Ulla Lampela is a freelance cellist and teacher at the East Helsinki College of Music.

Jean Sibelius vietti lukuvuoden 1889-90 Berliinissä. Sosiaalisesti tämä ajanjakso oli innostava, mutta luovassa mielessä turhauttava. Hän oli jo saanut päätökseen sävellysohjelmansa Helsingin Musiikkiopistossa Martin Wegeliuksen johdolla, mutta nyt hänen oli alistuttava paljon autoritäärisempään järjestelmään Albert Beckerin oppilaana. Berliinissä ollessaan hän sai valmiiksi vain yhden merkittävän sävellyksen – *pianokvinteton g-molli JS 159* – ja hän pystyi päästämään taiteellisuuteensa uudelleen valloilleen vasta palattuaan Suomeen kesällä 1890.

Adagio d-molli JS 12 olemukseltaan muunnelmakokoelma, ja se kirjoitettiin Loviisan rannikolla Sibeliuksen palattua Berliinistä. Sen levollinen pääteema on hitaassa 3/2-tahtilajissa, jonka Sibelius varasi tyypillisesti ylevän ja arvokkaan luonteen omaavalle musiikille. Joissain muunnelmissa on hyvin ilmeikästä musiikkia, jollaista hän käytti myöhemmin teatteriteoksissaan *Ödlan (Sisilisko, 1909)* ja *Jokamies (1916)*. Teosta *Adagio d-molli* ei julkaistu säveltäjän elinaikana. Sibelius-tutkija Kari Kilpeläinen, joka työskenteli monia vuosia Sibeliuksen perheen Helsingin yliopiston kirjastolle vuonna 1982 lahjoittaman käsikirjoituskokoelman luotteloimisen ja analysoimisen parissa, on arvellut, että *Adagio* saattoi alun perin olla tarkoitettu hitaaksi osaksi *jousikvartettoon B-duuri*. Kilpeläinen tuo esiin *Adagion* loppuhuipentuman puutteen ja merkkejä rondo-ja sonaattimuodosta muunnelmarakenteen sisällä.

Sibelius aloitti tekemään neliosaista *jousikvartettoaan B-duuri op.4*, kolmatta teostaan tässä teoslajissa, ennen matkustamistaan Berliiniin vuonna 1889, mutta sai sen valmiiksi vasta syyskuussa 1890 Loviisassa. Kappaleen kypsytysaika oli näin ollen pidempi kuin useimmilla hänen aiemmillä teoksillaan, ja tämä heijastuu tietynlaisena tyyllillisenä epäsuhtaisuutena. Osa kappaleen kiehtovimmasta musiikista pitää yllä ja kehittää edelleen raikasta, lyyristä tyyliä, joka on luonteenomaista Sibeliuksen 1880-luvulla tekemälle kamarimusiikille. Tä-

hän yhdistyy kuitenkin uudelleenlöydettyä vakavuutta ja karvautta – ominaisuuksia, joita oli eittämättä ilmaistu väkevämmin muutamaa kuukautta aiemmin *pianokvintetossa*. Kvartetossa on vähän jotain, joka vihjaa Sibeliuksen Beckerille oppilasharjoitusten muodossa tekemään orjatyöhön, eikä sen liioin voi sanoa heijastavan hänen Berliinissä kuulemaansa rikasta valikoimaa musiikkia.

Usein oletetaan, että Sibelius arvosti *jousikvartettoa B-duuri* enemmän kuin muita oppilastoitiaan, yksinkertaisesti koska teoksella on opusnumero. Pitää kuitenkin muistaa, että monet hänen uransa alun teokset saivat opusnumeron alustavilla listoilla, ja ne poistettiin, kun lopullinen lista koottiin. Joka tapauksessa kappaletta ei julkaistu hänen elinaikanaan, vaan se ilmestyi painettuna niinkin äskettäin kuin vuonna 1985.

Käyttämällä taukoja erottamaan kvartetton avausfraasit muusta ensimmäisestä osasta, Sibelius luo mielikuvan ”hitaasta johdannosta” ilman mitään varsinaista poikkeamaa *Allegro*-temposta (saman tuloksen hän saavuttaisi jälleen *kuudennessa sinfoniassaan*, silloin hienostuneemmillä keinoilla); kun saavutamme lyyrisemmän toisen motiivin, hieman hitaampi pulssi ottaa paikkansa. Musiikki on elinvoimaista, itsevarmaa ja keskittynyttä – mielikuva, jota vahvistaa tosiasia, että Sibelius jättää pois esittelyjakson kertauksen, jollaisia oli esiintynyt hänen aiemmissa kvartettoissaan ja pianotrioissaan.

Hitaan osan pääteemassa on merkkejä suomalaisesta kansanmusiikista, mutta Sibelius esittelee pian rytmisesti monimutkaisen *pizzicaton* tukevissa stemmoissa: tekstuureista tulee aina vain monimutkaisempia, ja ajoittain musiikki saavuttaa villin, jopa demonisen luonteen. Ensiviulun pitkä nuotti, kuin ”tanssiinkutsu”, aloittaa scherzon. Tässä osassa – jonka Sibelius myöhemmin sovitti jousiorkesterille – on rytmistä kiirettä ja virtuositeettia muistumana aiemmin valmistuneesta kappaleesta *Scherzo e-molli* viululle, sellolle ja pianolle nelikätisesti JS 165 (1887). Finaalin alku on edeltäjä vastaavalle paikalle *viulukonsertossa*, tosin

4/4- eikä 3/4-tahtilajissa. Keinuvalla motiivilla (liittyen avausosan pääteemaan) on keskeinen rooli tässä osassa, ja se johtaa teoksen sen erinomaisen rauhalliseen ja kauniiseen päätökseen.

Jousikvartetto B-duuri sai ensiesityksensä 13.10.1890 Helsingin Musiikkiopiston konsertissa. Muutamaa päivää myöhemmin säveltäjä lähti Wieniin, jossa häntä Robert Fuchsin ja Karl Goldmarkin oppilaana yhtä lailla ohjattiin ja innostettiin. Siellä ollessaan hän oivalsi *Kalevalan* valtavan musiikillisen potentiaalin, mikä aloitti täysin uuden luvun hänen musiikillisessa kehityksessään.

Jousikvarteton d-molli "Voces intimae" op. 56 varhaisimmat luonnokset ovat peräisin vuosisadan vaihteesta, mutta varsinainen sävellystyö tapahtui Lontoossa vuonna 1909. Sibelius saapui sinne helmikuussa ja johti *Sadun ja Finlandian* Queen's Hallissa suurella menestyksellä. Hänen englantilaiset ystävänsä (mm. Henry Wood, Granville Bantock ja Rosa Newmarch) työskentelivät uuteen hemmotellakseen häntä; hän osallistui hänen kunniakseen järjestetyille vastaanotoille, joissa hänet esiteltiin useille brittiläisille aristokraateille. Mutta tällä ajanjaksolla Sibelius ei ollut seurallisimmillaan. Edellisenä vuonna hänen kurkustaan oli poistettu kasvain, ja hän eli taudin uusiutumisen pelossa ja kieläytyi tämän vuoksi – vastoin tahtoaan – alkoholista ja tupakasta. Ja sen vuoksi, kun joitain hänen laulujaan esitettiin asiaa ymmärtämättömille ja jo melko korkean iän saavuttaneille London's Music Clubin jäsenille, hän antoi Sir Arnold Baxille sen mielikuvan "ettei hän koskaan ollut nauranut, eikä koskaan osaisikaan". Sibelius antoi viimeisen silauksen *Voces intimae*lle Berliinissä huhtikuussa 1909, ja kirjoitti Ainolle: "Ihan semmoinen joka saa hymyn huulille vieläpä kuolinhetkenä."

Vuoden 1909 tienoilla Sibeliuksen musiikki alkoi saada itselleen tumman, ilman kompromisseja olevan, usein itseään peilaavan luonteensa. Työskennellessään kvarteton parissa, hän oli jo alkanut luonnostella aiheita, joita hän käyt-

täisi Mikael Lybeckin symbolistisen näytelmän *Ödlan (Sisilisko)* taustamusiikkiin. Pienelle jousista koostuvalle kamariyhtyeelle sävellettyä *Ödlan*-musiikkia on usein ylenkatsottu, ehkä sen vuoksi, että itse näytelmä on vaipunut unohduksiin, eikä musiikki oikein toimi konserttikappaleena. Kaikesta huolimatta tämä kiihkeä, tuskaisen ja usein painajaismaisen tunnelman omaava musiikki osoittaa selvästi sen tien, jota Sibelius tulisi seuraamaan *Voces intimaessa* ja muissa tulevien vuosien mestariteoksissa, huipentuen *neljänteen sinfoniaan* vuonna 1911.

Temaattisesti *Voces intimae* on kiinteän yhtenäinen teos. Ensimmäinen osa on sonaattimuotoinen – täydellinen sellainen, jossa on hidas johdanto, meditatiivinen dialogi ensiviulun ja sellon välillä, josta osan päärunko kasvaa orgaanisesti. Ajoittain melko rytminen poljento lainaa musiikille lyyristä tunnelmaa, mutta suunnan ja eteenpäin menemisen tuntu ei katoa missään vaiheessa. Lyhyt toinen osa, eräänlainen pienois-scherzo, seuraa ilman taukoa. Sen temaattinen materiaali on peräisin lähes yksinomaan ensimmäisestä osasta, mutta se nähdään aivan toisessa valossa: se on muutettu vilkkaaksi mielikuvituksen lennoksi, joka vie meidät hengenvaarallisella vauhdilla vuoroin aavemaisesti, vuoroin paholaismaisesti.

Kvarteton kolmannella osalla on paljon yhteistä *neljännen sinfonian* kanssa. Asteikkojen, tunneasteikon ja temaattisten ainesten puolesta osa muistuttaa sinfonian hidasta osaa, vaikka itse asiassa osan avaava teema oli otettu pienestä julkaisemattomasta pianokappaleesta *Adagio E-duuri* JS 13 (1907). Partituurikopioon, jonka Sibelius antoi ystävälleen ja mesenaatilleen Axel Carpelanille, Sibelius kirjoitti sanat ”*Voces intimae*” tahdeissa 21-22 olevien vaimeiden e-mollisointujen yläpuolelle antaen näin nimen, jolla koko kvartetto tultiin yleisesti tuntemaan. Neljänneksi on sijoitettu pääscherzo, jossa on raskaskulkuinen askellus pirstoen tylästi edellä olleen haaveksinnan. Se mikä alkaa maanläheisellä paimentanssilla, saa lisää kokoa: sibeliaaniset laskevat kvintit, iskuttoman

tahdinosan aksentit ja motoriset triolit vuorottelevat ja yhdistyvät yksinkertaiseen avausteemaan kekseliäisyydessään runsaassa osassa.

Finaalissa on samaa lannistumatonta energiaa ja fyysistä jännitystä kuin sävelrunossa *Lemminkäisen kotiinpaluu*. Tässä osassa Sibelius kierrättää motiivivia *Alkusoitosta a-molli* (1902). Sibelius oli yleensä tarkka siitä, ettei lainannut omista aikaisemmista teoksistaan, mutta hän teki ajoittain poikkeuksia ja ”pelasti” arvokkaita teemoja, jos lähdetekokset olivat vaipuneet unohduksiin. Tässä tapauksessa *Alkusoitto* – joka oli kirjoitettu kovassa kiireessä täyttämään *toisen sinfonian* ensiesityksen konserttiohjelmää – oli julkaisematon ja jäisi todennäköisesti esittämättä uudelleen. Puhtaaksikirjoitetussa käsikirjoituskopiossa on erilainen loppu kuin painetussa versiossa – tekstuuriltaan kevyempi ja rytmisesti yksinkertaisempi – jossa tempo kiihtyy *Prestoon* ennen melko äkillistä loppufanfaaria. Sibeliuksen on täytynyt korvata viimeiset sivut kesän 1909 aikana, koska kappale julkaistiin sen vuoden syyskuussa. *Voces intimae* sai ensiesityksensä huhtikuussa 1910 Helsingin musiikkiopistossa, ja *Helsingin Sanomain* kritiikissä sanottiin sen kuuluvan ”epäilemättä nerokkaimpiin tuotteisiin alallansa ... omituinen ja tawallisuudesta poikkeawa”.

Lyhyt *Andante festivo* JS 34a päättää Sibeliuksen jousikvartetototuotannon. Vuonna 1922 häntä oli pyydetty tekemään ”juhlakantaatti” säynätsalolaisen tehtaan 25-vuotisjuhliin, esityspäivänä 28. joulukuuta tuona vuonna. Kantaatin kirjoittamisen sijaan hän kuitenkin teki tämän arvokkaan ja hartaan kappaleen jousikvartetille. On esitetty, että osa musiikillisesta materiaalista on peräsin kesken jääneeseen *Marjatta*-oratorioon 1900-luvun alkuvuosina tehdyistä luonnoksista. Helmikuussa 1929, kun Sibeliuksen veljentytär Rita meni naimisiin Helsingin Saksalaisessa kirkossa, *Andante festivo* esitettiin tuplajousikvartetilla. Muut helsinkiläiset opiskelijakvartetit alkoivat esittää kappaletta, ja lähes kymmenen vuotta myöhemmin, kun 73-vuotias säveltäjä tuli esiin eristyneisyydes-

tään johtaakseen suoran radiolähetyksen New Yorkin maailmannäyttelyyn, hän teki sovituksen jousiorkesterille ja patarummuille.

© *Andrew Barnett 2007*

Tempera-kvartetin jäseniä on yhtyeen perustamisesta vuonna 1997 lähtien yhdistänyt rakkaus kamarimusiisointiin sekä halu kehittää jousikvartetti-instrumenttia pitkäjänteisesti. Tempera-kvartetti valittiin Finland Festivals -ketjun ”Vuoden nuoreksi taiteilijaksi” 2001. Kaudella 2000-2001 kvartetti edusti Birmingham Symphony Hallia European Concert Hall Organizationin ”Rising Stars” –konserttisarjassa, jonka puitteissa yhtye debytoi menestyksekkäästi New Yorkin Carnegie Hallissa, Lontoon Wigmore Hallissa, Amsterdamin Concertgebouwssa, Wienin Musikvereinissa, Brysselin Palais des Beaux-Artsissa, Kölnin Philharmoniessa ja Birminghamin Symphony Hallissa. Kvartetti on lisäksi esiintynyt ympäri Eurooppaa, Japanissa ja Arabiemiirikuntien liitossa. Kotimaassa Tempera-kvartetin on kuultu mm. Kuhmon Kamarimusiikissa, Helsingin Juhlaviikoilla, Naantalin musiikkijuhlilla, Korsholman musiikkijuhlilla, Turun musiikkijuhlilla, Riihimäen Kesäkonserteissa, Viitasaaren Musiikin Ajassa ja Kaustisen kamarimusiikkiviikolla. Tempera-kvartetti piti virallisen ensikonserttinsa Sibelius-Akatemian Soiva Akatemia –konserttisarjassa joulukuussa 2001. Tempera-kvartetti toimi Riihimäen Kesäkonserttien taiteellisena johtajana vuosina 2004-07. Tempera-kvartetin jäsenet ovat opiskelleet Sibelius-Akatemiassa, jossa yhtyettä ovat opettaneet Risto Fredriksson ja Marko Ylönen. Lisäksi kvartetti on keskittynyt kamarimusiikin jatko-opintoihin ulkomailla kahden vuoden ajan. Vuonna 1998-99 kvartetin jäsenet suorittivat kamarimusiikin Master of Music -tutkinnon Lontoon Royal College of Musicissa opettajinaan Simon Rowland-Jones, Peter Manning ja Chilingirian-kvartetti, minkä jälkeen kvartetti

jatkoi opintojaan vuoden ajan Edsbergin musiikkikorkeakoulussa Ruotsissa Mats Zetterqvistin johdolla. Kvartettityön lisäksi Laura Vikman toimii Radion sinfoniaorkesterin kolmantena konserttimestarina, Silva Koskela viulunsoiton lehtorina Tampereen konservatoriossa, Tiila Kangas Sinfonia Lahden alttoviulun varaaänenjohtajana ja Ulla Lampela freelance-sellistinä ja opettajana Itä-Helsingin musiikkiopistossa.

JEAN SIBELIUS

Jean Sibelius verbrachte das Studienjahr 1889/90 in Berlin – eine in sozialer Hinsicht anregende, in kreativen Belangen aber frustrierende Zeit. Er hatte schon ein Kompositionsstudium bei Martin Wegelius am Musikinstitut Helsinki absolviert, war aber nun als Schüler von Albert Becker einem erheblich autoritäreren Regime unterworfen. Während seiner Berliner Zeit beendete er nur eine Komposition von Bedeutung – das *Klavierquintett g-moll* JS 159 –, und es sollte bis zu seiner Heimkehr nach Finnland im Sommer 1890 dauern, daß er seinem Schaffensdrang wieder freien Lauf lassen konnte.

Das *Adagio d-moll* JS 12, nach Sibelius Rückkehr aus Berlin im Küstenrefugium Loviisa entstanden, ist im wesentlichen eine Variationenfolge, deren ruhiges Hauptthema in jenem langsamen 3/2-Takt steht, den sich Sibelius für Musik gehobenen, würdevollen Charakters vorbehielt. Einige Variationen ähneln in ihrer hochexpressiven Faktur an die Schauspielmusik zu *Ödlaan* (*Die Eidechse*, 1909) und zu *Jedermann* (1916). Das *Adagio d-moll* blieb zu Sibelius' Lebzeiten unveröffentlicht. Der Sibelius-Forscher Kari Kilpeläinen, der im Laufe mehrerer Jahre sämtliche Manuskripte, die von der Familie Sibelius 1982 der Universitätsbibliothek Helsinki gestiftet wurden, katalogisiert und analysiert hat, vermutet, das *Adagio* könne als langsamer Satz für das *Streichquartett B-Dur* geplant gewesen sein, und er weist dabei auf das Fehlen eines Schlußhöhepunkts ebenso hin wie auf Rondo- und Sonatensatzelemente innerhalb der Variationenform.

Die Arbeit an seinem viersätzigen *Streichquartett B-Dur* op. 4 – seinem dritten Werk dieser Gattung – hatte Sibelius vor seiner Berlin-Reise 1889 aufgenommen, beendete sie aber erst im September 1890 in Loviisa. Die Entstehungszeit war daher länger als bei den meisten seiner frühen Werke, was sich in einer gewissen stilistischen Uneinheitlichkeit widerspiegelt. In vielen seiner reizvollsten Momente ist das Werk dem frischen, lyrischen Stil verpflichtet, der für

Sibelius' Kammermusik der 1880er Jahre charakteristisch ist; dies freilich wird mit einer neuen Ernsthaftigkeit und Schärfe kombiniert – Eigenschaften, die in dem wenige Monate zuvor komponierten *Klavierquintett* zugegebenermaßen stärkeren Ausdruck gefunden hatten. Zwar läßt das Quartett kaum an die Schinderei seiner Studienarbeiten für Becker denken, doch ebenso wenig spiegelt sich hier die große Vielfalt von Musik wider, die er in Berlin gehört hatte.

Oft wird vermutet, Sibelius habe das *Streichquartett B-Dur* mit der Zuteilung einer Opuszahl über seine anderen Studienarbeiten gestellt. Zu bedenken aber ist, daß viele seiner frühen Werke in provisorischen Listen Opuszahlen erhielten, die sie wieder verloren, als das definitive Werkverzeichnis zusammengestellt wurde. Wie dem auch sei – das zu Lebzeiten unveröffentlichte Stück erschien erst 1985 im Druck.

Indem er mittels Pausen die Anfangsphrasen des Quartetts vom Rest des ersten Satzes abtrennt, schafft Sibelius die Illusion einer „langsamen Einleitung“, ohne irgend vom *Allegro*-Tempo abzuweichen (ein Effekt, den er, mit raffinierteren Mitteln, in der *Sechsten Symphonie* wieder erzielen sollte); erst mit dem lyrischeren zweiten Thema behauptet sich ein etwas langsamerer Pulschlag. Die Musik ist energisch, eindringlich und verdichtet – ein Eindruck, der durch den Umstand verstärkt wird, daß Sibelius die noch in seinen früheren Quartetten und Klaviertrios vorgesehene Wiederholung der Exposition ausläßt.

Das Hauptthema des langsamen Satzes klingt an die finnische Volksmusik an, doch bald schon führt Sibelius rhythmisch komplexe Pizzikati in den Begleitstimmen ein. Die Textur wird zusehends dichter, und mitunter nimmt die Musik einen wilden, beinahe dämonischen Charakter an. Ein langer Ton der ersten Violine – eine Art „Aufforderung zum Tanz“ – eröffnet das Scherzo. Die rhythmische Verve und Virtuosität dieses Satzes (den Sibelius später für Streichorchester bearbeitet hat) erinnert an das frühe *Scherzo e-moll* für Violine, Cello

und Klavier vierhändig JS 165 (1887). Der Anfang des Finales ist ein Vorläufer der analogen Stelle im *Violinkonzert*, wenngleich er nicht im 3/4-, sondern im 4/4-Takt steht. Ein wellenförmiges Motiv, das mit dem Hauptthema des ersten Satzes verwandt ist, spielt eine entscheidende Rolle in diesem Satz und führt das Werk zu einem ausgesprochen ruhigen, wunderschönen Abschluß.

Das *Streichquartett B-Dur* wurde am 13. Oktober 1890 im Musikinstitut Helsinki uraufgeführt. Wenige Tage später brach der Komponist nach Wien auf, wo er als Schüler von Robert Fuchs und Karl Goldmark sowohl unterrichtet wie inspiriert werden sollte. Dort entdeckte er auch das gewaltige musikalische Potential des *Kalevala* (des finnischen Nationalepos), womit ein ganz neues Kapitel in seiner musikalischen Entwicklung begann.

Die ersten Skizzen zum *Streichquartett d-moll*, „*Voces intimae*“, op. 56 entstanden zur Jahrhundertwende; ein Großteil der eigentlichen Komposition aber fand 1909 in London statt. Sibelius kam dort im Februar an und dirigierte in Queen's Hall mit großem Erfolg *En saga* und *Finlandia*. Seine englischen Freunde (darunter Henry Wood, Granville Bantock und Rosa Newmarch) taten ihr Bestes, ihn zu verwöhnen; er besuchte Empfänge, die ihm zu Ehren gegeben wurden, und wurde verschiedenen Mitgliedern des britischen Adels vorgestellt. Doch Sibelius war zu jener Zeit nicht übermäßig gesellig. Im Jahr zuvor war ihm ein Kehlkopftumor entfernt worden; er lebte in der Furcht vor Rezidiven und mußte auf Alkohol und das Rauchen verzichten. Als einige seiner Lieder den verständnislosen und recht verstaubten Mitgliedern des London Music Club vorgetragen wurden, vermittelte der Komponist dem anwesenden Sir Arnold Bax denn auch das Gefühl, „daß er noch nie gelacht habe und nie würde lachen können“. Den letzten Feinschliff erhielten die *Voces intimae* im April 1909 in Berlin. „Das ist etwas, was selbst im Angesicht des Todes noch ein Lächeln hervorrufen dürfte“, schrieb er seiner Frau Aino.

Um 1909 nahm Sibelius' Musik allmählich einen dunklen, kompromißlosen, oft introvertierten Charakter an. Bei der Arbeit am Quartett hatte er bereits Skizzen für die Schauspielmusik zu Mikael Lybecks symbolistischem Stück *Ödlan* notiert. Die für kleines Streicherkammerensemble gesetzte Musik zu *Ödlan* wird oft vernachlässigt, vielleicht, weil auch das Schauspiel selber in Vergessenheit geraten ist und sich die Musik nicht wirklich für die Konzertbühne eignet. Nichtsdestotrotz weist die eindringliche Partitur mit ihrer schmerzvollen, oft alpträumhaften Atmosphäre deutlich den Weg, den Sibelius in *Voces intimae* und anderen Meisterwerken der kommenden Jahre beschreiten sollte – insbesondere in der *Vierten Symphonie* aus dem Jahr 1911.

In thematischer Hinsicht ist *Voces intimae* ein straff durchorganisiertes Werk. Der erste Satz ist ein Sonatenhauptsatz – mit langsamer Einleitung, einem meditativen Dialog von Violine und Cello, aus dem der Hauptteil des Satzes organisch erwächst. Das eher gemäßigte Tempo verleiht der Musik bisweilen eine lyrische Farbe, doch geht der vorwärts drängende Impuls nie verloren. Der kurze zweite Satz, eine Art Mini-Scherzo, folgt ohne Pause. Sein thematisches Material stammt fast ausschließlich aus dem ersten Satz, zeigt sich aber hier in ganz anderem Licht: Es wird in einen quicklebendigen Wirbelwind von Einfällen verwandelt, der uns – mal gespenstisch, mal dämonisch – mit halsbrecherischer Geschwindigkeit mitreißt.

Der dritte Satz des Quartetts hat viel mit der *Vierten Symphonie* gemeinsam. In Umfang, Ausdrucksspektrum und thematischer Substanz ist dieser Satz eng mit dem langsamen Satz der Symphonie verwandt, obwohl sein Anfangsgedanke einem kleinen, unveröffentlichten *Adagio E-Dur* für Klavier JS 13 aus dem Jahr 1907 entnommen ist. In eine Partitur, die er seinem Freund und Förderer Axel Carpelan gab, schrieb Sibelius die Worte „*Voces intimae*“ über die drei leisen e-moll-Akkorde der Takte 21/22, womit er jenen Namen lieferte, unter dem das

gesamte Quartett gemeinhin bekannt ist. Das eigentliche Scherzo folgt an vierter Stelle und zerstört brüsk die vorangegangene Träumerei. Was als irdischer, pastoraler Tanz begonnen hat, nimmt bald größere Gestalt an: In diesem hochoriginellen Satz werden die für Sibelius typischen fallenden Quinten, die Akzente auf schwachen Taktteilen und motorischen Triolen in stetem Wechsel präsentiert und mit dem schlichten Eingangsthema kombiniert..

Im Finale wirkt dieselbe unwiderstehliche Energie und physische Erregung wie in der frühen Symphonischen Dichtung *Lemminkäinen zieht heimwärts*. Sibelius greift hier auf ein Motiv aus der *Ouvertüre a-moll* aus dem Jahre 1902 zurück. Obschon Sibelius in der Regel sorgsam darauf bedacht war, Zitate aus seinen früheren Werken zu vermeiden, machte er gelegentlich eine Ausnahme und „rettete“ wertvolle Motive, wenn die Ursprungswerke in Vergessenheit geraten waren. Besagte Ouvertüre, die in großer Eile komponiert worden war, um das Konzertprogramm bei der Uraufführung der *Zweiten Symphonie* zu ergänzen, war unveröffentlicht und würde wohl kaum je wieder erklingen haben. In der Reinschrift des Manuskripts unterscheidet sich das Ende von der gedruckten Fassung (lichter in der Faktur und rhythmisch einfacher), in der das Tempo sich zum *Presto* steigert und mit einer letzten Schlußgeste abrupt endet. Sibelius muß die letzten Seiten im Sommer 1909 ersetzt haben, da die Komposition im September veröffentlicht wurde.

Voces intimae wurde im April 1910 im Musikinstitut Helsinki uraufgeführt; der Kritiker der *Helsingin Sanomat* beschrieb es als „eines der brilliantesten Werke seiner Gattung ... wunderbar und außergewöhnlich“.

Sibelius' Streichquartettsschaffen wird von dem kurzen *Andante festivo* JS 34a abgerundet. 1922 war er gebeten worden, anlässlich des 25. Jubiläums einer Fabrik in Säynätsalo (bei Jyväskylä) eine „Festkantate“ zu komponieren, die am 28. Dezember desselben Jahres uraufgeführt werden sollte. Anstelle einer Kan-

tate lieferte Sibelius dieses würdevolle und tief empfundene Werk für Streichquartett. Es wird vermutet, daß das musikalische Material zum Teil den Anfang der 1900er Jahre notierten Skizzen zu dem unvollendeten Oratorium *Marjatta* entstammt. Als im Februar 1929 Sibelius' Nichte Rita in der Deutschen Kirche in Helsinki heiratete, wurde *Andante festivo* von einem doppelt besetzten Streichquartett gespielt. Andere Studentenensembles übernahmen das Stück in ihre Programme, und beinahe zehn Jahre später, als der 73jährige Komponist sich aus dem Ruhestand zurückmeldete, um eine Live-Übertragung zur New Yorker Weltausstellung zu dirigieren, fertigte er eine Bearbeitung für Streichorchester und Pauken an.

© *Andrew Barnett 2007*

Das 1997 gegründete **Tempera Quartett** hat sich schnell als ein hervorragendes Ensemble in seinem finnischen Heimatland etabliert. Auch im Ausland wurde man auf das Tempera Quartett aufmerksam; 2000/01 wurde es für die „Rising Stars“-Reihe der European Concert Hall Organization ausgewählt. Dies führte zu erfolgreichen Konzerten in der Carnegie Hall in New York, der Wigmore Hall in London, dem Musikverein in Wien, dem Concertgebouw in Amsterdam, dem Palais des Beaux-Arts in Brüssel, der Cité de la Musique in Paris, der Philharmonie in Köln sowie der Symphony Hall in Birmingham. Das Tempera Quartett ist bei den meisten Kammermusikfestivals Finnlands aufgetreten (u.a. Kuhmo, Helsinki, Turku und Naantali); von der Dach-Organisation „Finland Festivals“ wurde es 2001 zum Young Artist of the Year ernannt. Das Quartett unternimmt zahlreiche internationale Konzertreisen und ist in ganz Europa, in Japan und den Vereinigten Arabischen Emiraten aufgetreten. 2004 bis 2007 hatte das Tempera Quartett die künstlerische Leitung des Kammermusikfesti-

vals Riihimäki Sommerkonzerte inne. Das Tempera Quartett hat eine umfassende Ausbildung erhalten; u.a. studierte es an der Sibelius-Akademie Helsinki, dem Edsberg Musikinstitut in Schweden und dem Royal College of Music in London, wo die Musiker 2000 ihre Master of Music-Examen im Fach Kammermusik ablegten. Zu ihren Lehrern zählten Risto Fredriksson, Mats Zetterqvist, Simon Rowland-Jones und das Chilingirian Quartet. Laura Vikman ist Dritte Konzertmeisterin des Finnischen Rundfunk-Symphonieorchesters, Silva Koskela unterrichtet Violine am Konservatorium Tampere, Tiila Kangas ist stellvertretende Solo-Bratschistin des Lahti Symphony Orchestra und Ulla Lampela ist freischaffende Cellistin und Lehrerin an der Musikhochschule Ost-Helsinki.

Jean Sibelius passa l'année académique 1889-90 à Berlin. Cette période fut stimulante pour lui du point de vue social mais elle fut frustrante pour sa créativité. Sibelius avait déjà terminé ses études de composition à l'Institut de musique d'Helsinki dans la classe de Martin Wegelius mais il se trouvait maintenant sujet d'un régime beaucoup plus autoritaire comme élève d'Albert Becker. A Berlin, il ne termina qu'une composition importante – le *Quintette pour piano* en sol mineur JS 159 – et ce n'est qu'à son retour en Finlande à l'été de 1890 qu'il put donner encore une fois libre cours à sa veine artistique.

L'*Adagio en ré mineur* JS 12 est essentiellement une série de variations écrites à Loviisa sur la côte après le retour de Sibelius de Berlin. Son thème principal serein est en mesures lentes à 3/2 qu'il réservait de façon typique à la musique à caractère digne et exalté. Certaines variations renferment de la musique très expressive du type qu'il utilisa plus tard dans les partitions pour le théâtre *Ödlaan* (*Le lézard*, 1909) et *Jedermann* (1916). L'*Adagio en ré mineur* resta inédit toute la vie du compositeur. Le spécialiste de Sibelius, Kari Kilpeläinen, qui passa plusieurs années à cataloguer et à analyser tous les manuscrits donnés par la famille Sibelius à la Bibliothèque de l'université d'Helsinki en 1982, a suggéré que l'*Adagio* ait été pensé comme mouvement lent du *Quatuor à cordes en si bémol majeur* et fait remarquer le manque de sommet final ainsi que des traces de rondo et de forme de sonate à l'intérieur de la structure de variations.

Sibelius commença à travailler aux quatre mouvements de son *Quatuor à cordes en si bémol majeur* op. 4, sa troisième œuvre dans ce genre, avant de se rendre à Berlin en 1889 mais il ne le termina qu'en septembre 1890 à Loviisa. Sa période de gestation fut ainsi plus longue que celle de la plupart de ses premières œuvres et une certaine incongruité stylistique le reflète. Une partie de la musique la plus attrayante dans la pièce garde et développe le style lyrique frais

caractéristique de la musique de chambre de Sibelius des années 1880. Ceci, cependant, est conjugué à un sérieux et une âpreté nouvellement adoptés – qualités qu’on reconnaît avoir trouvé une expression plus convaincante quelques mois plus tôt dans le *Quintette pour piano*. Ce quatuor révèle peu d’indices relatifs à la corvée des exercices que Sibelius dut faire pour son professeur Becker mais il ne reflète pas non plus la riche variété de musique qu’il avait entendue à Berlin.

On soutient souvent que Sibelius appréciait plus le *Quatuor à cordes en si bémol majeur* que ses autres œuvres estudiantines, seulement parce qu’il porte un numéro d’opus. Il ne faudrait pourtant pas oublier que plusieurs œuvres de sa première période reçurent des numéros d’opus sur des listes provisoires, seulement pour les perdre quand le catalogue définitif fut dressé. De toute façon, la pièce resta inédite pendant sa vie ; elle ne fut finalement imprimée qu’en 1985.

En utilisant des silences pour séparer les phrases d’ouverture du *Quatuor* du reste du premier mouvement, Sibelius crée l’illusion d’une « introduction lente » sans aucune déviation réelle du tempo *Allegro* (un résultat qu’il obtiendra encore, par des moyens plus raffinés, dans la *Sixième symphonie*) ; un tempo légèrement plus lent ne fait valoir ses droits qu’au second sujet plus lyrique. La musique est vigoureuse, assurée et concentrée – une impression renforcée par le fait que Sibelius omet la reprise de l’exposition présente dans ses quatuors et trios pour piano précédents.

Le thème principal du mouvement lent porte des traces de la musique populaire finlandaise mais Sibelius introduit rapidement des *pizzicati* rythmiquement compliqués dans les parties de soutien ; le tissu devient de plus en plus complexe et, par moments, la musique acquiert un caractère sauvage, presque démoniaque. Une longue note, comme une « invitation à la danse », ouvre le scherzo. Ce mouvement – que Sibelius transcrit ensuite pour orchestre à cordes – pré-

sente une insistance et une virtuosité rythmiques qui rappellent l'antérieur *Scherzo en mi mineur* pour violon, violoncelle et piano à quatre mains JS 165 (1887). Le début du finale est une annonce de l'endroit correspondant dans le *Concerto pour violon* mais en mesures à 4/4 plutôt qu'à 3/4. Un motif ondulant (lié au thème principal du premier mouvement) joue un rôle déterminant dans ce mouvement et mène l'œuvre à sa fin, calme et d'une beauté exquise.

Le *Quatuor à cordes en si bémol majeur* fut créé le 13 octobre 1890 à un concert à l'Institut de musique d'Helsinki. Quelques jours plus tard, le compositeur partait pour Vienne où, comme élève de Robert Fuchs et Karl Goldmark, il devait être aussi instruit qu'inspiré. C'est là qu'il découvrit le vaste potentiel du *Kalevala* (l'épopée nationale finlandaise), entrant ainsi dans un tout nouveau chapitre de son développement musical.

Les toutes premières esquisses du *Quatuor à cordes en ré mineur «Voces intimae»* op. 56 datent du changement de siècles mais une grande partie de l'œuvre fut composée à Londres en 1909. Sibelius y arriva en février et dirigea *Une Saga* et *Finlandia* au Queen's Hall avec grand succès. Ses amis anglais (dont Henry Wood, Granville Bantock et Rosa Newmarch) s'empressèrent de le gâter ; il assista à des réceptions en son honneur et fut présenté à divers membres de l'aristocratie britannique. Mais Sibelius n'était pas à son plus sociable à cette époque. L'année précédente, on lui avait enlevé une tumeur à la gorge ; il vivait dans la crainte d'une récurrence et devait donc s'abstenir bon gré mal gré du tabac et de l'alcool. C'est ainsi que, quand certaines de ses chansons furent exécutées devant des membres incompréhensifs et plutôt tatillons du club de musique de Londres, sir Arnold Bax eut « l'impression qu'il n'avait jamais ri de sa vie et qu'il ne rirait jamais. » Sibelius mit la touche finale à *Voces intimae* à Berlin en avril 1909. Il écrivit à sa femme Aino : « Il y a quelque chose qui fait sourire même au moment de la mort »

Vers 1909, la musique de Sibelius se mit à adopter un caractère sombre, intransigeant, souvent introspectif. Pendant son travail sur le quatuor, il avait déjà commencé à esquisser des idées qu'il utiliserait comme musique de scène pour la pièce symboliste *Le lézard* de Mikael Lybeck. Orchestrée pour petit ensemble de cordes de chambre, *Le lézard* est souvent négligé parce que la pièce elle-même est tombée dans l'oubli et la musique ne convenait pas tellement à la salle de concert. Quoi qu'il en soit, avec son atmosphère angoissée, souvent cauchemardesque, cette partition intense indique clairement la voie que Sibelius devait suivre dans *Voces intimae* et dans d'autres chefs-d'œuvre des années suivantes, aboutissant à la *Quatrième symphonie* de 1911.

Du point de vue thématique, *Voces intimae* est une œuvre intégrée avec tension. Le premier mouvement est de forme sonate – complète avec une introduction lente, un dialogue méditatif entre le premier violon et le violoncelle, de laquelle introduction le corps principal du mouvement croît organiquement. Par moments, le tempo assez mesuré prête à la musique une atmosphère lyrique mais le sens de la direction et l'allant ne sont jamais perdus. Le bref second mouvement, une sorte de mini-scherzo, suit sans interruption. Son matériel thématique provient presque exclusivement du premier mouvement mais vu dans une lumière totalement différente : il est transformé en un vol mercurien de fantaisie qui nous mène à une allure casse-cou, à tour de rôle fantomatique et démoniaque.

Le troisième mouvement du quatuor a beaucoup en commun avec la *Quatrième symphonie*. Dans son échelle, son étendue émotionnelle et sa substance thématique, ce mouvement ressemble énormément au mouvement lent de la symphonie quoique sa première idée en fait soit tirée d'un tout petit *Adagio en mi majeur* pour piano JS 13, écrit en 1907 mais inédit. Dans une copie de la partition qu'il donna à son ami et protecteur Axel Carpelan, Sibelius écrivit les mots

« *Voces intimae* » au-dessus des trois accords étouffés de mi mineur dans les mesures 21-22, fournissant ainsi au quatuor en entier le nom sous lequel il est communément désigné. Le scherzo principal est placé en quatrième, avec une démarche au rythme lourd qui met brutalement fin à la rêverie. Ce qui a commencé comme une danse pastorale terre-à-terre acquiert une stature plus solide : des quintes descendantes, des accents sur des temps faibles et des triolets moteurs sibéliens alternent et se conjuguent avec le simple thème d'ouverture dans un mouvement riche d'invention.

Le finale montre la même énergie irrépressible et l'excitation physique que l'antérieur poème symphonique *Le Retour de Lemminkäinen*. Sibelius réutilise dans ce mouvement un motif tiré de l'*Ouverture en la mineur* de 1902. Normalement pointilleux pour ne pas citer ses anciennes œuvres, il fit des exceptions occasionnelles et « sauva » des motifs de valeur si les œuvres sources étaient tombées dans l'oubli. Dans ce cas-ci, l'*Ouverture* – qui avait été écrite en grande hâte pour remplir le programme à la création de la *Seconde symphonie* – était inédite et peu susceptible d'être réentendue. La fin de la copie propre du manuscrit diffère de celle de la version imprimée – texture plus légère et rythme simplifié – où le tempo s'élève à *Presto* avant une fioriture finale assez abrupte. Sibelius a dû avoir replacé les pages finales au cours de l'été 1909 car la pièce sortit en septembre. La création de *Voces intimae* eut lieu en avril 1910 à l'Institut de musique d'Helsinki et la critique du *Helsingin Sanomat* le décrivit comme « l'une des œuvres les plus brillantes de son genre... merveilleuse et hors de l'ordinaire. »

La production de Sibelius pour quatuor à cordes se termine par le bref *Andante festivo* JS 34a. En 1922, on lui demanda d'écrire une « cantate de fête » pour souligner le 25e anniversaire d'une usine à Säynätsalo près de Jyväskylä pour le 28 décembre de la même année. Or, plutôt que d'écrire une cantate,

Sibelius produisit cette pièce digne et sentie pour quatuor à cordes. On a suggéré qu'une partie du matériel soit tiré d'esquisses datant du début de 1900 pour un oratorio inachevé, *Marjatta*. Quand Rita, la nièce de Sibelius, se maria en février 1929 dans l'église allemande à Helsinki, l'*Andante festivo* fut joué par un double quatuor à cordes. D'autres ensembles d'étudiants à Helsinki commencèrent à jouer la pièce et, presque dix ans plus tard, quand le compositeur âgé alors de 73 ans sortit de sa retraite pour diriger un concert en direct de l'Exposition universelle de New York, il en fit un arrangement pour orchestre à cordes et timbales.

© *Andrew Barnett 2007*

Formé en 1997, le **Quatuor Tempera** s'est rapidement fait connaître comme un ensemble exceptionnel dans son pays, la Finlande. Il fut aussi salué à l'étranger et il fut choisi comme groupe « Rising Stars » par l'Organisation de la Salle de Concert Européenne en 2000-01. Cet honneur fut suivi des récitals de débuts couronnés de succès aux Carnegie Hall à New York, Wigmore Hall à Londres, Musikverein à Vienne, Concertgebouw à Amsterdam, Palais des Beaux-Arts à Bruxelles, à la Cité de la Musique à Paris, à la Philharmonie de Cologne et au Symphony Hall de Birmingham. Le Quatuor Tempera a joué à la plupart des festivals finlandais de musique de chambre – dont aux festivals de Kuhmo, Helsinki, Turku et Naantali – et l'ensemble fut nommé Jeune Artiste de l'Année 2001 par l'Organisation des Festivals Finlandais. Le quatuor est fort occupé sur la scène internationale, ayant fait des tournées en Europe, au Japon et aux Emirats Arabes Unis. De 2004 jusqu'à 2007, le Quatuor Tempera aura été responsable de la direction artistique du festival de musique de chambre Concerts d'été de Riihimäki. Ses membres ont une formation musicale étendue avec des

études à l'Académie Sibelius à Helsinki, à l'Institut de Musique Edsberg en Suède et au Royal College of Music à Londres où les musiciens ont obtenu leur maîtrise en musique de chambre en 2000 après des études avec Risto Fredriksson, Mats Zetterqvist, Simon Rowland-Jones et le Quatuor Chilingirian entre autres. En plus de jouer avec le quatuor Tempera, Laura Vikman est troisième premier violon à l'Orchestre symphonique de la radio finlandaise ; Silva Koskela enseigne le violon au conservatoire de Tampere ; Tiila Kangas est assistant premier alto à l'Orchestre symphonique de Lahti et Ulla Lampela, violoncelliste sans attaches, enseigne au conservatoire de l'est d'Helsinki.

SIBELIUS · TEMPERA QUARTET

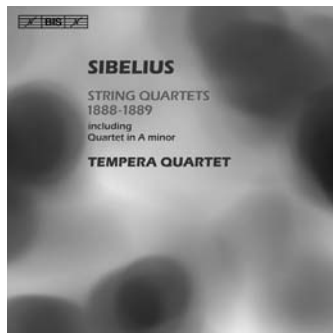
„...eine Entdeckungsreise, die schöner kaum sein könnte, und wir entdecken in den vornehmlich kürzeren Stücke einen Sibelius, wie wir ihn bisher kaum kannten ... Wir müssen dem hervorragend spielenden Tempera Quartet dankbar sein für diese wunderbare CD.“ *Ensemble*, August/September 2005 [BIS-CD-1376]

‘...the Tempera Quartet do all this material proud..., while BIS’s unimpeachable production values add further lustre to a fascinating anthology which, like its companion release, can be confidently recommended.’ *Gramophone*, November 2006 [BIS-CD-1476]

« Les quatre jeunes femmes finlandaises du Quatuor Tempera jouent ce programme passionnant avec tout le ... tempérament qu'il faut et avec une totale maîtrise technique et sonore. Hautement recommandé ! » *Crescendo*, December 2006 [BIS-CD-1476]

STRING QUARTETS 1885-1889
BIS-CD-1376

STRING QUARTETS 1888-1889
BIS-CD-1476

INSTRUMENTARIUM

Laura Vikman: Violin: Andreas Guarnerius 1680 (on loan from the Finnish Cultural Foundation)
Bow: Morizot
Silva Koskela: Violin: Ex-Sulo Aro violin (on loan from the Finnish Cultural Foundation)
Bow: James Tubbs
Tiila Kangas: Viola: Leonhard Maussiell 1722 (on loan from the OKO Bank Foundation)
Bow: W.E. Hill & Sons
Ulla Lampela: Cello: Claude Pierray 1714 (on loan from the Finnish Cultural Foundation)
Bow: W.E. Hill & Sons

The JS numbering used in this production refers to the alphabetical list of Jean Sibelius's compositions without opus number, as found in Fabian Dahlström's *Jean Sibelius: Thematisch-bibliographisches Verzeichnis seiner Werke* (Breitkopf & Härtel 2003).

DDD

RECORDING DATA

Recorded in October 2004 (tracks 2-12) and October 2005 (track 1) at Länna Church, Sweden
Recording producer and sound engineer: Hans Kipfer
Digital editing: Christian Starke
Neumann microphones; RME Octamic D microphone preamplifier and high resolution A/D converter;
Protocols Workstation; STAX headphones
Project adviser: Andrew Barnett
Executive producer: Robert Suff

BOOKLET AND GRAPHIC DESIGN

Cover text: © Andrew Barnett 2007
Translations: Teemu Kirjonen (Finnish) Horst A. Scholz (German); Arlette Lemieux-Chené (French)
Front cover photograph: © Luz Hitters
Photograph of the Tempera Quartet: © Nauska
Typesetting, lay-out: Andrew Barnett, Compact Design Ltd., Saltdean, Brighton, England

BIS CDs can be ordered from our distributors worldwide.
If we have no representation in your country, please contact:
BIS Records AB, Stationsvägen 20, SE-184 50 Åkersberga, Sweden
Tel.: 08 (Int.+46 8) 54 41 02 30 Fax: 08 (Int.+46 8) 54 41 02 40
info@bis.se www.bis.se

BIS-CD-1466 © & © 2007, BIS Records AB, Åkersberga.

Tiila Kangas · Ulla Lampela
Laura Vikman · Silva Koskela